

УДК 025.5:027.54.021|(477-25)

Тетяна Лога,
науковий співробітник відділу
науково-документного забезпечення та зберігання фонду
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Традиційне та дистанційне довідково-бібліографічне обслуговування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

У статті проаналізовано традиційні та дистанційні форми довідково-бібліографічного обслуговування в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського, з'ясовано переваги їх окремих видів. Досліджено роль обліку та аналізу довідково-бібліографічного обслуговування у вивченні інформаційних потреб користувачів.

Ключові слова: довідково-бібліографічне обслуговування, бібліографічна довідка, інформаційні потреби.

Діяльність сучасної бібліотеки та її підрозділів спрямовано на якісне та оперативне обслуговування і забезпечення інформаційних потреб користувачів. Одним із основних напрямів роботи книгозбірень є довідково-бібліографічна діяльність (ДБД), яка полягає у формуванні довідково-бібліографічного апарату та здійсненні довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО). Його результат залежить від якості довідково-бібліографічного апарату, професійності бібліографа, а також матеріально-технічної бази установи. На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи особливо актуальним є використання якнайповнішого інструментарію для швидкого пошуку достовірної інформації, поєднання традиційного та дистанційного ДБО.

Сутність поняття "довідково-бібліографічне обслуговування", його форми та види досліджували вітчизняні науковці Т. Добко, З. Романуха, Г. Швецова-Водка, а також російські бібліотекознавці І. Моргенштерн, М. Нещерет, В. Свірюкова та ін.

Нормативне виокремлення та офіційне оформлення довідково-бібліографічної діяльності припадає на початок XIX ст. Аналізуючи історію та терміносистему ДБД загалом, Т. Добко зазначає, що 1891 р. американський бібліотекар Колумбійського університету В. Чайлд вперше запропонував таке визначення: "Довідково-бібліографічна робота — це виконання будь-яких і всіх можливих дій, що сприяють забезпеченню доступу до бібліотечних ресурсів" [4, с. 19].

Російський бібліотекознавець І. Моргенштерн вживав поняття "довідково-бібліографічна служба", яке відображає систему елементів бібліотеки, що забезпечують функціонування ДБО. До них належать довідково-бібліографічний апарат, суб'єкти ДБО (бібліографи), матеріально-технічна база бібліотеки та організаційні форми обслуговування [9, с. 14].

Зауважимо, що поняття "довідково-бібліографічне обслуговування" на законодавчому рівні тлумачиться як обслуговування споживачів інформації відповідно до запитів, пов'язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг [7, с. 28]. Т. Добко вважає, що за змістом довідково-бібліографічне обслуговування є сукупністю процесів прийняття разових запитів, зумовленого ними системного пошуку інформації в традиційних і електронних ресурсах, передавання користувачам інформації про рукописні, друковані та електронні документи, а також виявлені в джерелах інформації різноманітні факти [4, с. 8].

Сучасний розвиток інформаційного суспільства вимагає нових форм довідково-бібліографічного обслуговування,

пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Науковці зазначають, що довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів розвивається у трьох напрямках [12, с. 171]:

- синхронне (онлайн) — виконання запитів у режимі реального часу (чат-обслуговування, через приватний комунікатор Skype);

- асинхронне (офлайн) — отримання відповіді на запит через певний проміжок часу за допомогою електронної пошти або веб-форми (віртуальні довідкові служби);

- автоматичне надання інформації у відповідь на запити абонентів на основі використання спеціально організованих баз даних (наприклад, архів запитів, виконаних за допомогою віртуальних довідкових служб).

Мета статті — аналіз форм довідково-бібліографічного обслуговування в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (далі — ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), а також результатів обліку ДБО як складника вивчення інформаційних потреб читачів.

Відповідно до Статуту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського одним із пріоритетних напрямів діяльності установи є науково-інформаційне забезпечення розвитку наук про освіту, педагогіки і психології. У 2015—2016 рр. у межах наукової теми "Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України" (наук. керівник — канд. іст. наук С. Зозуля) здійснювалося вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду довідково-бібліографічної діяльності книгозбірень, а також аналіз традиційного й дистанційного ДБО в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Довідково-бібліографічна діяльність як складова частина науково-інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського охоплює такі напрями: здійснення пріоритетного ДБО керівного складу НАПН України та провідних науковців вітчизняної педагогічної науки; бібліотечно-інформаційна орієнтація споживачів в інформаційних ресурсах, використання інформаційних ресурсів для задоволення потреб абонентів; наукове розроблення питань інформаційно-бібліографічної роботи та ДБО користувачів бібліотеки [2, с. 129]. Окремі форми довідково-бібліографічного обслуговування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського досліджували В. Вербова, О. Довгань, О. Литовченко, Л. Пономаренко, О. Углова.

Основні етапи довідково-бібліографічного обслуговування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського такі (рис. 1):

- прийом запиту;
- його уточнення (з'ясування мети та причини звернення читача до інформації; його обізнаності в проблематиці; наявність відомих абоненту авторів і публікацій з теми тощо);
- розробка методології пошуку інформації: визначення кола джерел, які доречно використати; послідовності звернення до них; методики виявлення інформації в кож-

ному з джерел (за ключовими словами, предметними рубриками, автором тощо);

- здійснення пошуку, який супроводжується уточненням запиту (розширення, звуження, переформулювання);
- відбір і групування виявленого матеріалу;
- оформлення довідки та передача її читачу; відгук абонента про якість виконання довідки (за бажанням);
- реєстрація довідки в журналі обліку результатів довідково-бібліографічного обслуговування.

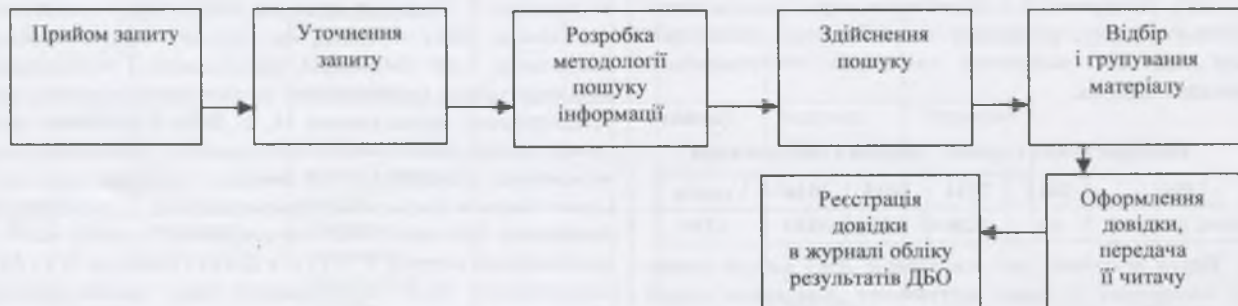

Рис. 1. Етапи довідково-бібліографічного обслуговування

Традиційно процес ДБО здійснюється безпосередньо в приміщенні бібліотеки у відповідь на запит користувача, який відвідав установу. Таке ДБО є стаціонарним, а ДБО віддалених користувачів — зовнішнім [11, с. 17]. Бібліографи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надають абонентам усні та письмові бібліографічні довідки — відповіді на разові інформаційні запити, які містять потрібну інформацію: тематичні, адресні, уточнювальні, фактографічні.

Одним із важливих напрямів довідково-бібліографічного обслуговування в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є підготовка письмових бібліографічних довідок на замовлення індивідуальних і групових користувачів НАПН України та МОН України, яку здійснюють бібліографи відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності. Всього впродовж 2000—2014 рр. був підготовлений 2571 бібліографічний список [1, с. 25]. Тематика та обсяг письмових довідок визначаються за допомогою анкетування.

Окрім бібліографічних довідок, фахівці книгозбірні також надають бібліографічні консультації — поради, рекомендації щодо методики бібліографічного пошуку, використання ДБА, методики бібліографування.

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського традиційне ДБО відбувається на основі пошуку інформації в традиційних каталогах і картотеках бібліотеки, електронному каталозі, імідж-каталозі. Крім того, бібліографи систематично використовують довідково-бібліографічний фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (законодавчі та нормативні документи, видання органів державної бібліографії, енциклопедії, словники, довідники, бібліографічні посібники, архів виконаних довідок), власні електронні бази даних ("Рідкісні книги", "Галузева реферативна база даних", "Бібліотечна справа", "Сухомліністика", "Зведена база даних

дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології", "Зведена база даних періодичних видань", "Повнотекстові документи" та ін.), а також зовнішні бази даних та електронні каталоги інших бібліотек. Зазначимо, що останнім часом процес створення електронних баз даних набуває корпоративного характеру, що значно економить час бібліотечних працівників, а також забезпечує повноту інформації про наявність документів у книгозбірнях певного регіону, України для віддалених користувачів. Зокрема, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано такі корпоративні проекти:

- Корпоративний проект ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек зі створення баз даних періодики в їхніх електронних каталогах;

- Корпоративний проект ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зі створення зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (ЗвБД) на порталі бібліотеки;

- Корпоративний проект ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зі створення реферативної бази даних (РБД) з питань педагогіки, психології та освіти — галузевого сегмента загальнодержавної РБД "Україніка наукова".

Дистанційне ДБО в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відбувається синхронно та асинхронно. Синхронне обслуговування необхідне для виконання запитів користувачів, яким відповідь потрібна терміново. Крім того, синхронне обслуговування дає змогу не лише надавати інформацію, а й навчити абонента здійснювати пошук самостійно. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського дистанційне ДБО здійснюється за допомогою форм інтерактивного обслуговування, розміщених на веб-порталі бібліотеки в рубриці "Запитай бібліотекаря" (рис. 2).

Логін Skype: dnpb911

Телефон Довідкової служби:

380 (44) 467-22-14

Телефонуйте з понеділка по п'ятницю з 10 по 17 годину

Задайте своє запитання електронною поштою і Ви отримаєте професійну відповідь бібліотекаря.

dovidka_dnpb@i.ua

У полі "Тема повідомлення" вкажіть тему запиту. При зверненні обов'язково вказувати прізвище та ім'я Зустріч

Про зустріч для індивідуальних консультацій з нашими спеціалістами Ви можете домовитися через skype, e-mail чи телефоном. Обов'язково вкажіть тему та окресліть коло питань зустрічі

Рис. 2. Форми інтерактивного обслуговування

У 2016 р. було здійснено аналіз використання послуги "Запитай бібліотекаря" віддаленими користувачами упродовж 2013—2016 рр. (послуга діє з 2013 р.). Усього за досліджуваний період було надано 324 довідки (табл. 1). Розглядаючи особливості цієї послуги, О. Углова зробила висновок, що вона не замінює традиційне ДБО, а сприяє залученню нових користувачів, рекламі діяльності книгозбірні [13, с. 12]. У ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського також працює сервіс "Допомога онлайн", який дає змогу в режимі реального часу спілкуватися з віддаленим користувачем через спеціальну форму, розміщену на веб-порталі бібліотеки. Такий вид ДБО забезпечує синхронне обслуговування віддалених читачів.

Таблиця 1

Використання служби "Запитай бібліотекаря"

Рік	2013	2014	2015	2016	Усього
К-сть довідок	49	128	109	38	324

Варто зазначити, що асинхронне ДБО набуло активного поширення у формі віртуальних довідкових служб (ВДС). Це складова частина довідково-інформаційного забезпечення користувачів, служба, що функціонує за допомогою електронних технологій, часто в реальному режимі, її клієнти використовують комп'ютери й інтернет-технології для взаємодії з персоналом довідки без прямого фізичного контакту [5, с. 269]. Поширена думка, що такі служби правильніше називати "електронні довідкові служби" [3, с. 14]. Їхньою перевагою є те, що користувач, маючи доступ до мережі Інтернет, може поставити запитання у будь-який зручний для нього час, не обмежуючись графіком роботи установи. Зазначимо, що послуги електронної довідкової служби передбачають надання відповіді на конкретний запит, але не мають на меті навчити користувача самостійно орієнтуватися в пошукових системах. Навчання пошуку інформації можливе лише під час здійснення традиційного ДБО в бібліотеці, а також у процесі синхронного обслуговування віддалених читачів. Відповідь на запит абонента у форматі ВДС представлена:

- посиланнями на інтернет-ресурси;
- бібліографічними списками;
- посиланнями на виконані запити, що зберігаються в архіві;
- фактичними даними (із зазначенням джерел інформації);
- методичною консультацією щодо проведення подальшого пошуку, який користувач здійснюватиме самостійно.

Від 2007 р. ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського долучилася до корпоративного проекту "Об'єднана довідкова служба бібліотек України "Віртуальна бібліографічна довідка"¹, що був створений 2005 р. на базі Національної бібліотеки України для дітей. У межах проекту відвідувачі мають можливість сформулювати запитання й отримати відповідь у режимі офлайн, а також скористатись архівом виконаних довідок [5, с. 270]. Віртуальна довідкова служба функціонує за допомогою спеціальної веб-форми на порталі бібліотеки. У 2013 р. О. Литовченко здійснила моніторинг використання "Віртуальної бібліографічної довідки" віддаленими користувачами протягом 2009—2013 рр. Результати свідчать, що найбільший відсоток клієнтів служби становить студентська молодь (57,3%); на другому місці —

спеціалісти (42,1%); на третьому — учні (0,6%) [8, с. 154—155]. Усього за 2009—2016 рр. було надано 3031 віртуальну довідку. До уваги було взято лише ті довідки, які надавали фахівці ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Аналізуючи бібліографічні запити читачів, науковці дійшли висновку, що пріоритетне значення для сучасного користувача має не бібліографічний опис документа, а саме документ як носій інформації, незалежно від його матеріальної форми [10, с. 6]. Тому в сучасних бібліотеках, як зазначає Т. Добко, у практиці ДБО набуло поширення комплексне обслуговування, що охоплює пошук, надання документів, їхнє копіювання (сканування) і передавання каналами зв'язку (електронною чи звичайною поштою) або безпосередньо користувачеві [4, с. 282]. Схематично цей процес можна зобразити так: *бібліографічна (уточнювальна, тематична, фактографічна) довідка + встановлення місцезнаходження документа (адресна довідка) + доставляння документа (або його копії) користувачеві, у тому числі з передплатених ресурсів*. У 2013 р. у ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського було запроваджено нову онлайн-послугу "Електронна доставка документів", яка дає можливість здійснювати комплексне ДБО для віддалених читачів.

Важливим складником здійснення довідково-бібліографічної діяльності є облік та аналіз ДБО, метою яких є удосконалення цього виду роботи. Водночас запити користувачів і результати їхнього виконання аналізуються для вивчення інформаційних потреб та ступеня їхнього задоволення. Систематичний облік ДБО сприяє оптимальному плануванню цього виду діяльності. Первинний облік здійснюється в "Журналі обліку результатів ДБО" (табл. 2).

Слід зазначити, що інколи один запит може потребувати виконання двох довідок, які належать до різних типів. Наприклад, якщо користувач цікавиться наявністю в бібліотеці книги, автора якої не знає, бібліограф спочатку має дізнатися прізвище автора, а потім перевірити наявність видання за допомогою абеткового каталогу. Отже, щоб дати відповідь на такий запит, бібліограф виконує дві довідки: уточнювальну та адресну. У графі "Примітки" фіксують додаткові відомості щодо виконання довідки (перeadресування, додаткові пояснення причин незадоволення запиту тощо).

Обліковою одиницею ДБО є один запит (незалежно від того, отримав на нього відповідь користувач чи ні). Коефіцієнт ДБО встановлюється через ділення кількості довідок за рік на кількість абонентів у році, який досліджується [6, с. 17]. Застосування коефіцієнта дає змогу порівнювати підсумки ДБО в однотипних бібліотеках або в одній установі за різні роки.

Довідково-бібліографічне обслуговування характеризується не тільки кількісними показниками за типом виконаних запитів. Необхідно також аналізувати галузі знань, за якими виконано запити, та категорії користувачів, для яких це здійснювалося, звертати увагу на хронологічні межі й види документів, які запитували читачі. Підсумки виконання річного плану щодо довідково-бібліографічного обслуговування наводять у річному звіті бібліотеки. Систематичне ведення "Журналу обліку результатів ДБО" дає змогу визначити склад користувачів за категоріями, а також пріоритети читачів щодо тематики бібліографічних запитів.

Важливою ланкою ДБО є ведення журналу відмов, що дає можливість доукомплектувати бібліотечний фонд відповідно до конкретних запитів (табл. 3), а також поінформувати користувача в разі надходження до фонду бібліотеки потрібного йому документа.

¹ Об'єднана довідкова служба бібліотек України "Віртуальна бібліографічна довідка". — Режим доступу: <http://chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/>. — Назва з екрана.

Приклад ведення "Журналу обліку результатів ДБО"

№ п/п	Дата	Категорії користувачів	Тема, мета запиту	Тип довідки				Галузь знань	Джерело пошуку	Виконавець	Консультації	Примітки
				Т	А	У	Ф					
1.	5.02	Студент	Прізвище та ім'я автора, який писав під псевдонімом "Іриней Чабанрук" (курсора)				+	83	Інтернет	Іванова		
2.	6.02	Учитель	Чи є в бібліотеці книга "Городу и миру"		+	+		63	Інтернет, АК	Петренко		
3.	7.02	Методист	Прізвища педагогів, ювілеї яких будуть відзначатись у 2016 р.				+	74	Календар знаменних і пам'ятних дат	Іванова		

Таблиця 3

Приклад ведення "Журналу відмов"

Дата	Автор	Заголовок	Розділ фонду за галузями знань	Кому відмовлено (№ читацького формуляра)	Причини відмови	Заходи, вжиті щодо ліквідації відмови
14.03.15	Ковальчук Ю.	Підліткова депресія	88.8	686-11	Немає у фонді й каталозі	Отримали 8.06.15

Висновки. Досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з організації ДБО свідчить, що завдяки сучасним інформаційним технологіям фахівці установи мають можливість якісно обслуговувати абонентів, надаючи бібліографічні довідки: як стаціонарні (традиційно в бібліотеці), так і зовнішні — віддаленим читачам за допомогою спеціальних форм на порталі бібліотеки, Skype, електронної пошти, у межах корпоративного проекту "Об'єднана довідкова служба бібліотек України "Віртуальна бібліографічна довідка", під час телефонної розмови. Зазначимо, що синхронне ДБО, яке передбачає виконання запитів у режимі реального часу, має певні переваги, оскільки під час спілкування з віддаленим читачем онлайн-бібліотекар може навчити його шукати потрібну інформацію самостійно. Облік і аналіз ДБО є важливими складниками довідково-бібліографічної діяльності, що сприяють вивченню інформаційних потреб користувачів різноманітних категорій, а також дають змогу визначити коефіцієнт ДБО. Аналіз бібліографічних запитів читачів уможливорює оптимальне планування довідково-бібліографічної діяльності загалом.

Список використаної літератури

1. *Вербова В.* Вибіркове розповсюдження інформації: теорія та досвід впровадження в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / В. Вербова // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 7. — С. 24—27.
2. *Вербова В.* Довідково-бібліографічне обслуговування, підготовка та видання бібліографічних показників / В. Вербова, Л. Пономаренко // Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського: перспективи розвитку : монографія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ, 2015. — С. 129—145.
3. *Добко Т.* Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Т. Добко // Бібліотечний вісник. — 2011. — № 4. — С. 11—23.
4. *Добко Т.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. — перше десятиліття XXI ст.) : [монографія] / Т. Добко ; [відп. ред. О. Онищенко] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2013. — 374 с.
5. *Довгань О.* Віртуальна бібліографічна довідка — інноваційний напрям інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. Довгань // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ : Пед. думка, 2010. — Вин. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. — С. 269—273.
6. *Довідково-бібліографічне обслуговування читачів : метод. рек.* / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Л. О. Сашкова. — Харків : ХОУНБ, 2014. — 23 с.
7. *Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська].* — Київ : Нілан-ЛТД, 2012. — 283 с.
8. *Литовченко О.* Віртуальна бібліографічна довідка як складова комплексного інформаційного забезпечення / О. Литовченко // Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського: перспективи розвитку : монографія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. — Київ, 2015. — С. 151—166.
9. *Моргенштерн И.* Справочно-библиографическое обслуживание: теория и практика / И. Моргенштерн ; сост. и науч. ред. Г. Губанова. — Москва : Либерей-Библиформ, 2011. — 176 с.
10. *Нещерет М.* Учет результатов справочно-библиографического обслуживания в Российской государственной библиотеке / М. Нещерет // Бібліотечний вісник. — 2012. — № 1. — С. 3—6.
11. *Романуха З.* Термінологія довідково-бібліографічного обслуговування / З. Романуха, Г. Швецова-Водка // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 9. — С. 16—19.

12. Свирюкова В. Интерактивное обслуживание как элемент системы справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей в крупной научной библиотеке / В. Свирюкова // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития / Нац. акад. наук Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского, Межд. асоц. акад. наук, Совет директоров науч. б-к и информ. центров. — Киев, 2014. — Вып. 12. — С. 170—178.
13. Углова О. Аналіз використання послуги "Запитай бібліотекаря" віддаленими користувачами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. Углова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. — 2015. — № 2. — С. 10—14.

В статье проанализированы традиционные и дистанционные формы справочно-библиографического обслуживания в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины имени В. А. Сухомлинского, выяснены преимущества их отдельных видов. Исследована роль учета и анализа справочно-библиографического обслуживания в изучении информационных потребностей пользователей.

The paper analyzes traditional and distance forms of Reference Services at the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, found of particular forms of Reference Services. The role of accounting and analysis Reference Services to study the information needs of users.

Надійшла до редакції 26 вересня 2016 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 347.73:336.14

*Галина Румянцева,
магістр, Міжрегіональна Академія управління персоналом,
Інститут права імені князя Володимира Великого*

Поняття та ознаки бюджетного законодавства

Бюджетні відносини, сферою виникнення та розвитку яких є бюджетна діяльність, потребують відповідного правового оформлення. Таке оформлення означає їхній розгляд через систему представницьких органів влади, що дає змогу гарантувати побудову бюджетної системи на реальних, а не декларативних засадах.

Визначення поняття бюджетного права повинні мати чіткі межі та значення, які можуть бути виражені в його змісті та обсязі. Змістом поняття є сукупність його специфічних ознак і характеристик, які відрізняють його від інших суміжних або тотожних понять. Обсяг поняття — це кількість предметів або явищ, кожному із яких притаманні ознаки, що належать до змісту цього поняття.

Бюджетні правовідносини як різновид правовідносин характеризуються загальними ознаками та рисами, притаманними всім правовідносинам, вирізняючись своїми специфічними особливостями.

Ключові слова: бюджетні правовідносини, грошові відносини, бюджетно-правові норми, бюджет, фінансові ресурси.

Останнім часом спостерігається підвищення наукового інтересу до фінансових правовідносин та їхніх видів, що зумовлює розробку наукових досліджень, присвячених як фінансовим правовідносинам загалом, так і їхнім окремим проблемам. У працях Л. Воронової, М. Карасьової, Ю. Крохіної, М. Кучерявенка, А. Пауля, Г. Петрової, Л. Савченко та інших учених розглянуто теоретико-прикладні аспекти фінансових правовідносин та їх видів. Однак, незважаючи на це, все ще потребують уваги науковців проблемні питання бюджетних правовідносин. До найактуальніших із них належать такі: уточнення ознак бюджетних правовідносин, що уможливить сучасне визначення цього поняття; аналіз та уточнення наявних, а також розроблення нових класифікацій бюджетних правовідносин; з'ясування особливостей їхньої структури та змісту; вирішення низки похідних питань, які мають значення як для науки фінансового права, так і для практики застосування бюджетного законодавства.

Загальноправове та загальногуманітарне значення бюджетних правовідносин важко переоцінити. У цьому процесі визначається потреба планування доходів бюджетів, обґрунтовується та вирішується питання класифікації видатків на наступний бюджетний період, здійснюється їхнє планування.

Значення бюджетних правовідносин підсилюється й тим, що вони є умовою руху та способом конкретизації суспільних відносин, які потребують правового оформлення на різних стадіях існування, передбачають численні різновиди як умови власного розвитку. Опосередковуючи рух суспільних відносин, правовідносини, наголошує О. Юоффе, водночас є способом конкретизації суб'єктивного складу цих відносин, і тих функцій, які їхні учасники мають виконати один перед одним.

У кожній із галузевих юридичних наук дослідження правовідносин здійснюється через встановлення особливостей прояву загальних ознак правовідносин у їхніх галузевих видах і виокремлення спеціальних ознак, властивих лише цим видам правовідносин. Такі особливості зумовлені предметом і методом правового регулювання суспільних відносин, що відбиваються на структурі правовідносин, складі суб'єктів і їхньому правовому статусі, співвідношенні прав та обов'язків, засобах впливу на поведінку учасників тощо. Саме галузеві дослідження правовідносин дають можливість глибше розкрити зв'язки предмета і методу відповідної галузі права, об'єктивні закономірності взаємозв'язку окремих видів суспільних відносин та їх правової форми. Галузеві дослідження видових особливостей право-